

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

ЗАЙЦЕВА Марина Сергіївна - доктор філософії, докторант відділу аспірантури та докторантури ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.3.65>

З'ясовано, принципи адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні - це закріплені в законодавстві та визнані правовою доктриною основоположні ідеї, засади й керівні положення, які визначають зміст, спрямованість і межі адміністративно-правової діяльності органів публічної влади та інших уповноважених суб'єктів у сфері організаційного, кадрового, фінансового, інформаційного та іншого забезпечення функціонування судової влади з метою створення належних умов для незалежного, ефективного, справедливого та законного здійснення правосуддя.

Аргументовано, що до переліку таких принципів доцільно віднести: верховенства право та законності; ефективності та результативності; відповідальності; прозорості та підзвітності; принцип невторгання у процес здійснення правосуддя; науковості та професіоналізму.

Узагальнено, що саме наведені вище принципи формують ідейну основу адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. Наголошено, що важливість їх належного нормативного закріплення обумовлена тим, що це забезпечить єдність підходів до діяльності органів публічної адміністрації, які здійснюють управлінський та організаційний вплив у сфері правосуддя, а також дозволить запобігти довільному тлумаченню їх повноважень і створить чіткі орієнтири для правозастосовної практики.

Ключові слова: принципи, принципи права, адміністративно-правове забезпечення, правосуддя.

Постановка проблеми

Сучасний етап розвитку правової держави в Україні характеризується зростанням ролі судової влади як ключового механізму захисту прав і свобод людини, забезпечення верховенства права та утвердження демократичних цінностей. У цих умовах особливого значення набуває не лише зміст судової діяльності, а й ефективність адміністративно-правового забезпечення функціонування правосуддя, від якого безпосередньо залежать незалежність судів, доступність судового захисту та довіра суспільства до судової системи. Адміністративно-правове забезпечення правосуддя охоплює складний комплекс управлінських, організаційних і регулятивних впливів з боку органів публічної влади, що потребує чітких ціннісних і нормативних орієнтирів для запобігання формалізму, надмірному втручанням та порушенню балансу між управлінням і суддівською незалежністю. В основі такого забезпечення лежить система відправних начал, вихідних ідей, тобто принципів.

Стан дослідження

Окремі проблемні питання, присвячені адміністративно-правовому забезпеченню правосуддя в Україні, у своїх наукових працях розглядали: А.М. Бернюков, К.Л. Бугайчук, В.М. Василенко, С.М. Гусаров, О.Ю. Дубинський, А.Т. Комзюк, Л.П. Нестерчук, І.Г. Орловська, Н.М. Шульгач та багато інших. Втім, незважаючи на зна-

чний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання узагальнення принципів адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні.

Мета та завдання

З огляду на зазначене, метою статті є: з'ясувати коло та зміст принципів адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: з'ясувати сутнісний зміст категорії «принцип»; узагальнити теоретичні підходи та норми чинного законодавства, на основі чого виділити коло принципів адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід щодо визначення кола та характеристики принципів адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження відзначимо, що взагалі, принципи – це головні чинники, що визначають найважливіші структурні зв'язки у предметі, методі, механізмі правового регулювання всередині правової системи й поза нею (зв'язки із соціальним середовищем), які отримують офіційне і навіть неофіційне відображення у праві. «к регулятори суспільних відносин, вони мають також і загальну цілеспрямованість, бо багато в чому визначають перспективи розвитку не тільки права, а й суспільства, держави і тим самим сприяють усуненню прогалин або ж інших недоліків чинного законодавства [1, с.75]. В свою чергу принципи права – це закріплені в правовій системі основоположні ідеї, базові засади та ключові положення, що визначають процес формування, розвитку й функціонування права. Вони зумовлені загальними закономірностями суспільного розвитку, мають універсальний характер і відображають сутність та призначення права. У принци-

пах права відбивається взаємозв'язок і співвідношення окремих елементів державно-правової реальності. На думку автора, головне призначення правових принципів полягає в тому, що вони закріплюють основи суспільного устрою та сприяють єдності підходів до формулювання правових норм у межах правового регулювання [2].

Таким чином, принципи адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні – це закріплені в законодавстві та визнані правовою доктриною основоположні ідеї, засади й керівні положення, які визначають зміст, спрямованість і межі адміністративно-правової діяльності органів публічної влади та інших уповноважених суб'єктів у сфері організаційного, кадрового, фінансового, інформаційного та іншого забезпечення функціонування судової влади з метою створення належних умов для незалежного, ефективного, справедливого та законного здійснення правосуддя. До переліку вказаних принципів доцільно віднести:

1) верховенства права та законності. Взагалі, пише С.П. Погребняк, верховенство права – це панування права певного змісту. У цьому випадку право стримує державу не фактом існування правил і процедур; воно обмежує державу за змістом її юридичних актів. Автор наголошує, що для демонстрації цієї ідеї слушною є метафора «верховенство права над законом». Основними цінностями, що асоціюються із цим аспектом, є гідність людини, стриманість державної влади. Матеріальний аспект верховенства права передбачає, що норми права мають відповідати: 1) стандартам основоположних прав і свобод; 2) загальним засадам права, іншим принципам природного права. Виконання вимог, що впливають з матеріального аспекту верховенства права, підкреслює С.П. Погребняк, забезпечується: 1) уявленням про обмеженість впливу держави на зміст права; 2) наявністю чітко викладеного переліку прав людини, зафіксованого насамперед в Конституції; 3) принципом поділу влади; 4) наявністю ефективної судової системи; 5) міжнародними угодами з прав людини; 6) належною правовою процедурою;

7) принципом пропорційності; 8) принципом добросовісності; 9) сильною конституційною традицією та відповідною загальною культурною ситуацією [3, с.22-23]. В свою чергу законність, пише М. Онуфрієв, це один із ключових принципів, який пронизує всю сферу функціонування публічно-владного сектору. Зміст законності, на слушну думку автора, складають три елементи: 1) наявність у суспільстві та державі правового законодавства (тобто діючі закони виражають право, правові принципи, правові ідеали вільного демократичного суспільства і правової держави); 2) здійснення, реалізація законів у діях посадових осіб органів держави та влади, місцевого самоврядування і громадських об'єднань – і тих, які за законом повинні забезпечувати громадян та інших осіб наданими їм правами і свободами, і тих, хто за законом повинен захищати права і свободи у випадку їх порушення; 3) ефективний юридичний захист дії законів, якому належать державний контроль і нагляд за дією законів, а також система індивідуального захисту з боку громадян та інших осіб своїх прав і свобод, законних інтересів. Нормативну основу законності становить право [4, с.6]. Таким чином, верховенство права та законність як принципи адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні, становлять концептуальну основу діяльності публічної адміністрації у сфері організації та функціонування судової влади. Так, верховенство права у досліджуваному контексті означає пріоритет не лише формального закону, а й базових правових цінностей — справедливості, правової визначеності, пропорційності, рівності перед правом і судом, заборони свавілля з боку органів публічної влади. Законність, у свою чергу, є більш формалізованим принципом і полягає в неухильному дотриманні норм Конституції та законів України всіма суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері правосуддя. Вона вимагає, щоб повноваження органів, які здійснюють організаційне, кадрове, фінансове чи матеріально-технічне забезпечення судів, були чітко визначені законом і реалізовувалися виключно в установлених межах та проце-

дурах. Законність забезпечує передбачуваність і стабільність адміністративно-правового впливу на судову систему, запобігає зловживанням владою та втручанням в здійснення правосуддя під виглядом управлінських або контрольних дій. Тож, цілком справедливим буде говорити про те, що верховенство права та законність створюють основу не лише для функціонування відповідних правовідносин, а й виступають базою для формування інших принципів.

2) принципи ефективності та результативності. Так, взагалі, ефективність – це явище, яке характеризує оптимальність цілеспрямованої дії, способу, механізму реалізації або стану суб'єкту за наявності альтернатив. Вона проявляється через різницю (відмінність): між метою та отриманими результатами, враховуючи затрачені ресурси, встановлені цілі, обставини зовнішнього середовища та часові межі [5, с. 205]. В свою чергу результативність – це міра точності управління, яка характеризується досягненням очікуваного стану об'єкта управління, мети управління або рівнем наближення до неї. Вона пов'язана з виробничими, технологічними та управлінськими процесами, конкретними проблемами і способами їх розв'язання. Рівні фазового стану організації різні, адже вони можуть характеризуватися як високими, так і низькими коефіцієнтами. Залежно від їх величини в реальній практиці можуть формуватися й різні стани організації як системи: стабілізації, динамічної рівноваги елементів системи, втрати динамічної рівноваги складових організацій. Це потребує прийняття різних управлінських рішень і критеріїв їх оцінки, що, своєю чергою, визначає специфіку формування системи результативності [6]. Отже, ефективність та результативність, як принципи адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні відображають вимогу до публічної адміністрації та судової системи діяти не лише формально в межах закону, а й таким чином, щоб управлінські та процесуальні рішення реально сприяли досягненню цілей правосуддя, а саме своєчасному, справедливому та доступному судовому захисту прав і свобод людини. Ефективність,

у цьому контексті, характеризує раціональність організації адміністративно-правових механізмів, оптимальне використання фінансових, кадрових та інформаційних ресурсів, належну координацію між органами судової влади й органами публічної адміністрації, а також спроможність мінімізувати надмірні процедури й бюрократичні бар'єри без шкоди для законності та гарантій процесуальних прав. Результативність, своєю чергою, акцентує увагу на фактичному досягненні визначених законом і суспільством очікуваних наслідків діяльності у сфері правосуддя, зокрема, на реальному виконанні судових рішень, підвищенні рівня довіри до судів, забезпеченні передбачуваності адміністративних дій та стабільності правозастосовної практики;

3) принцип відповідальності суб'єктів забезпечення. Взагалі, юридична відповідальність – це регламентована правовими нормами реакція з боку уповноважених суб'єктів на діяння фізичних або юридичних осіб (колективних суб'єктів), що проявляються в недотриманні встановлених законом заборон, невиконанні встановлених законом обов'язків, порушенні цивільно-правових зобов'язань, нанесенні шкоди або завданні збитків і виражена в застосуванні до осіб, які вчинили такі діяння, засобів впливу, що тягнуть за собою позбавлення особистого, майнового або організаційного характеру [7, с. 11]. На нашу думку, відповідальність, як принцип адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні, відображає фундаментальну вимогу підзвітності та обов'язковості належної поведінки всіх суб'єктів, залучених до організації й функціонування судової влади, зокрема, органів публічної адміністрації, посадових осіб апарату судів і інших інституцій, що забезпечують здійснення правосуддя. Цей принцип означає, що адміністративно-правові повноваження у сфері правосуддя мають реалізовуватися з усвідомленням правових наслідків прийнятих рішень і вчинених дій, а також із готовністю нести юридичну відповідальність у разі порушення вимог закону, перевищення компетенції або неналежного виконання службових обов'язків;

4) принцип прозорості та підзвітності суб'єктів забезпечення. Так, прозорість – це функціональна характеристика державних органів, що визначається мірою обізнаності громадян стосовно сутнісних проявів матеріальної і процесуальної сторони їх діяльності, а також зрозумілості широкій громадськості її обумовленості, змісту і сенсу; проявляється в тому, що окремі громадяни та/або групи людей, на які поширюються або яких так чи інакше стосуються рішення або дії держави, мають бути якнайповніше обізнані з ними і тим, в який спосіб вони будуть здійснені [8, с.37]. В свою чергу підзвітність – це наявність правил, норм і механізму для відкритого доступу громадянам до інформації щодо діяльності суб'єктів владних повноважень. З огляду на зазначене вище, прозорість та підзвітність як принцип адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні виражають спрямованість діяльності органів публічної адміністрації та інституцій судової влади на відкритість процедур, зрозумілість управлінських рішень і можливість їх суспільного та правового контролю. У межах цього принципу, адміністративно-правове регулювання покликане забезпечити доступність інформації про організацію роботи судів, порядок прийняття адміністративних рішень, використання публічних ресурсів і функціонування допоміжних органів у сфері правосуддя, що дозволяє знизити ризики зловживань та довільного втручання у здійснення судових функцій. Підзвітність доповнює прозорість, закріплюючи обов'язок суб'єктів адміністративного забезпечення правосуддя обґрунтовувати свої дії, звітувати про результати діяльності та нести відповідальність перед законом і суспільством за прийняті рішення, не порушуючи при цьому принципу незалежності суддів;

5) принцип невтручання у процес здійснення правосуддя. Сутність даного принципу виходить зі статті 6 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів», яким визначено, що здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Втручання у здійснен-

ня правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом [9];

б) принцип науковості та професіоналізму. Принцип науковості – це обґрунтування доктринальними розробками, висновками, прогнозами заходів щодо підвищення ефективності будь-якої діяльності [10, с.73]. Науковість та професіоналізм, як принципи адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні, відображають вимогу до формування й реалізації управлінських рішень у сфері правосуддя на основі сучасних наукових знань, перевірених концепцій і високих стандартів фахової компетентності. Науковість означає орієнтацію адміністративно-правового регулювання на досягнення правової визначеності та системності шляхом використання доктринальних підходів, результатів правових досліджень, аналізу судової та управлінської практики, а також урахування міжнародних стандартів і рекомендацій, що сприяє обґрунтованості та прогнозованості рішень у сфері організаційного забезпечення правосуддя. Професіоналізм у цьому контексті полягає у належному рівні підготовки, кваліфікації та етичної відповідальності посадових осіб, які здійснюють адміністративно-правові функції щодо судової системи, що забезпечує якісне виконання повноважень, дотримання законності та повагу до незалежності судової влади.

Висновки

Таким чином, саме наведені вище принципи, як вбачається, формують ідейну основу адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. Важливість їх належного нормативного закріплення обумовлена тим, що це забезпечить єдність підходів до діяльності органів публічної адміністрації, які здійснюють управлінський та організаційний вплив у сфері правосуддя, а також дозволить запобігти довільному

тлумаченню їх повноважень і створює чіткі орієнтири для правозастосовної практики.

Література

1. Руднєва О. М. Гендерна рівність у праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2002. 178 с.
2. Коталейчук С.П. Теорія держави та права Навчальний посібник. К.: КНТ, 2009. 320 с.
3. Погребняк С.П. Основоволожні принципи права: автореферат. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2009. 37 с.
4. Ануфрієв М. Процесам реформування в органах внутрішніх справ ніщо не може завадити. Міліція України. 2001. № 5. С. 6.
5. Подольчак, Н. Поняття та види ефективності систем менеджменту машинобудівних підприємств [Текст] / Н. Подольчак // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. №23(606). С. 203-210.
6. Менеджмент організацій: Підручник / За заг. ред. Л. І. Федулової. К.: Либідь, 2004. 448 с.
7. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: Монографія.-К.: Ін-т держави і права ім.. В.М. Корецького НАН України, 2001. 220с.
8. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. МВС України, Харків, нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка ; О.І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. 408 с.
9. Про судоустрій і статус суддів / Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>
10. Янчук О. Ю. Організаційно-правові питання удосконалення діяльності органів виконавчої влади у контексті адміністративної реформи в Україні [Текст] : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Янчук Олександра Юріївна ; Національна академія держ. податкової служби України. Ірпінь, 2005. 234 с.

SUMMARY

It was found that the principles of administrative and legal provision of justice in Ukraine are the fundamental ideas, principles and guiding provisions enshrined in the legislation and recognized by legal doctrine, which determine the content, direction and boundaries of the administrative and legal activities of public authorities and other authorized entities in the field of organizational, personnel, financial, informational and other support for the functioning of the judiciary in order to create appropriate conditions for the independent, effective, fair and lawful administration of justice.

It is argued that the list of such principles should include: the rule of law and legality; efficiency and effectiveness; responsibility; transparency and

accountability; the principle of non-interference in the process of administering justice; scientificity and professionalism.

It is summarized that it is the above principles that form the ideological basis of administrative and legal provision of justice in Ukraine. It is emphasized that the importance of their proper regulatory consolidation is due to the fact that this will ensure unity of approaches to the activities of public administration bodies that exercise managerial and organizational influence in the field of justice, as well as prevent arbitrary interpretation of their powers and create clear guidelines for law enforcement practice.

Keywords: principles, principles of law, administrative and legal support, justice.